

De Geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

Deel 48

door **WILLEM TIP**

Geen nieuwe toren

Na de torenval bejiveren architecten zich tekeningen te maken voor een nieuwe toren. Niet meer naast de kerk, dat is te duur. Op de kruising van de kerk kan ook een toren gebouwd worden, vindt men. Er verschijnt een tekening met een hoge spitse toren en nog een met een barokke koepeltoren. Geen van beide ontwerpen wordt ooit uitgevoerd. Het geld ontbreekt.

Het duurt ook nog ruim twintig jaar voordat een andere, meer bescheiden wens in vervulling gaat. Na een jarenlange voorbereidingstijd, een loterij en een geldinzameling krijgt de Grote kerk in 1866 voor het eerst een kerkorgel. De Amsterdamse bouwer Flaes levert het voor 4.850 gulden. Voor nog eens 1.048 gulden vervaardigt men een klassiek orgelbalkon naar het ontwerp van de Purmerendse architect Lankelma. Van nu af aan worden de psalmen en gezangen niet meer geleid door een voorzanger voor in de kerk. Hij blijft weliswaar nog in functie maar de organist geeft de toon aan. Het fraaie instrument oogst bij zijn oplevering al dadelijk veel waardering. Het paart kracht aan lieflijkheid, stelt men tevreden vast. Dat is waar de negentiende eeuw op let. De oude toren wordt gaandeweg een steeds meer vervagende herinnering.

Verbetering van de wegen

De Zaanse wegen zijn in de negentiende eeuw nog lang smal en ongerieflijk. Meestal zijn het niet meer dan voetpaden. De Hogedijk in het zuiden is zelfs nauwelijks begaanbaar. In 1811 verzoekt men de Dijkgraaf voor het bezoek van Keizer Napoleon de kruin van de dijk behoorlijk te vlakken. 'Inzonderheid de op sommige plaatsen liggende grove puin worde fijn gestooten'.

Over de Lagedijk in Zaandam, overigens ook maar 5 ½ voet breed (1,65 m) kunnen rijtuigen rijden. De onderhoudstoestand van de bestrating wordt echter steeds slechter. Geld voor verbeteringen is er niet. Een volle generatie groeit op met achterstanden die niet verholpen kunnen worden.

Pas tegen 1830 komt er meer ruimte. In 1828 verbreedt men het Guispad tot '1 el en 3 palm'. Meters en centimeters bestaan, maar nog altijd niet in de hoofden van de bestuurders. Ook in zijn verbrede staat blijft het Guispad overigens een voetpad.

In 1836 volgt de verbreding van het smalle dijke tussen Zaandijk en Wormerveer. Men heft met weinig geld de grootste knelpunten op. De werkelijke verbeteringen moeten echter wachten, zeker nog tien jaar.

De Assendelver Veenpolder

In de Zaanse smuigers en kachels stookt men hout en turf. Turf, ingevoerd vanuit andere landstroken. In de Zaanstreek zelf wordt weinig turf gestoken.

De overheid is er tegen. Het afgraven van weiland vermindert de mogelijkheden voor het boerenbedrijf. Daarnaast groeien de uitgeveende sloten snel uit tot plassen en meren die bij elke storm groter worden. De Zaanse turf is bovendien slecht van kwaliteit. Men spreekt over korte en lange turf. De Zaanse turf is kort. Voor eigen gebruik winnen de Zaanse kanters de zogenaamde baggerturf. Bagger uit de sloot wordt gedroogd en in blokjes verdeeld. Deze baggerturf brandt nog veel slechter dan de 'korte' turf.

In de Franse tijd is de armoede echter groot. Zo groot dat de overheid van haar beginselen afwijkt. Het Staatsbewind van de Bataafse Republiek geeft in 1804 aan de Assendelvers een vergunning om 300 morgen turf te steken in de Assendelver Zuiderpolder.

Men gaat voortvarend aan het werk. Al spoedig ontstaat er tussen de Nauernase Vaart en de Delft een brede watervlakte. In het zuiden wordt die begrensd door het Zaandammerpad, in 1823 verbreed tot Zaandammerweg, in het noorden door de Sluissloot. Het vertrouwde beeld van iedere veenderij.

Gras en koeien

Het duurt daarna nog lang voordat Assendelft zijn plannen met het nieuwe meer klaar heeft. Uiteindelijk besluit men de plas droog te malen. Men hoopt op de klei van de ondergrond graan te kunnen verbouwen. In 1845 beginnen de werkzaamheden. Twee jaar later is men klaar. De drooggelegde Veenpolder kan ingericht worden voor het boerenbedrijf. De eerste oogst in het najaar van 1848 valt echter tegen. De klei van de Veenpolder bevat veel teveel veen en is niet vruchtbaar genoeg. Zo ontstaat er een nieuw, strak verkaveld gebied voor nog meer gras en koeien.

De Zaanlandsche Communicatieweg

Het jaar 1848 is een revolutiejaar. Na een halve eeuw voorzichtigheid komt Nederland eindelijk in beweging. In het buitenland zijn de bewegingen veel heftiger. Regeringen worden omvergeworpen. Zo ver komt het in Nederland niet. Koning Willem I volgt de ontwikkelingen echter nauwgezet. In één nacht, zo meldt men, wordt hij van conservatief liberaal. De staatsman Thorbecke krijgt de ruimte. Zijn nieuwe moderne Grondwet ziet het licht.

In de Zaanstreek gaan de ondernemers ook tot daden over. Op 1 april 1848 richten de Westzaanse fabrikanten Cornelis en Jacob Avis de 'N.V. Maatschappij van den Zaanlandschen Communicatieweg' op. Doel van de nieuwe onderneming is de aanleg van een Rij- of Communicatieweg van Zaandijk via Westzaan en Assendelft naar de grote straatweg in Beverwijk. De weg krijgt een aftakking over de oude Westzane dorpsweg naar de Overtoom. De gemeente Westzaan stemt dadelijk met het voorstel in. In korte tijd, binnen een jaar wordt het werk opgeleverd.

Op 9 december 1848 vindt de feestelijke opening plaats. Huizen, bruggen en molens zijn versierd met vlaggen. Een lange stoet van negenentwintig rijtuigen met paarden ervoor begeeft zich op weg naar Beverwijk. Een snelle tocht is het niet. De Communicatieweg bestaat uit een verhard paardenpad in het midden met aan beide kanten schelpen. Soms gaat de rit zelfs uitgesproken langzaam. De rijtuigen trekken in het verse schelpenpad diepe sporen. 'De weg was zwaar', meldt men later, 'omdat hij nog slap was'.